

DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2024.56.315694>

УДК 342.1:323.3

О. О. Козенко, канд. юрид. наук,

здобувач наукового ступеню доктор юридичних наук
Наукова лабораторія Науково-організаційного центру
Національної академії Служби безпеки України
вул. Михайла Максимовича, 22, Київ, 03022, Україна
e-mail: kozenko.lawyer@ukr.net
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-7619-484X>

І. В. Ткачов, канд. юрид. наук,

здобувач наукового ступеню доктор юридичних наук
Наукова лабораторія Науково-організаційного центру
Національної академії Служби безпеки України
вул. Михайла Максимовича, 22, Київ, 03022, Україна
e-mail: tin_75@ukr.net
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-2173-1921>

МОЖЛИВОСТІ ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНОЇ СИСТЕМИ БОРОТЬБИ З ТЕРОРИЗМОМ В УКРАЇНІ У ПРОТИДІЇ ЕКСТРЕМІЗМУ, РАДИКАЛІЗМУ ТА ФУНДАМЕНТАЛІЗМУ

Статтю присвячено дослідженню понять «екстремізм», «радикалізм» та «фундаменталізм», розглянуто основні аспекти прояву цих явищ та визначено можливості їх протидії при функціонуванні загальнодержавної системи боротьби з тероризмом.

Дані злочини тісно пов'язані між собою та можуть проявлятися в різних формах. Актуалізація тих чи інших форм залежить від конкретних історичних та соціально-політичних умов і завдань, які постали перед країною та суспільством. Проблематика протидії цим злочинам в сучасному суспільстві є комплексною і тісно пов'язаною з проблемами громадської та національної безпеки. Оскільки, військова агресія російської федерації спричинила чимало загроз та викликів для нашої держави, обрана тематика дослідження вимагає здійснення комплексного аналізу з метою пошуку нових шляхів для їх подолання.

У статті здійснено аналіз стану термінологічно-понятійного апарату «екстремізму», «радикалізму» та «фундаменталізму» з точки зору соціально-філософського та історичного змісту.

Також, проведено порівняльний аналіз національного та міжнародного законодавства та наголошено на проблемах правозастосовної практики щодо цих злочинів.

Встановлено, що для підвищення рівня ефективності функціонування загальнодержавної системи боротьби з тероризмом в Україні необхідно розглянути можливість усунення прогалин у законодавстві України у сфері боротьби з тероризмом щодо протидії екстремізму, радикалізму та фундаменталізму.

Ключові слова: екстремізм, радикалізм, фундаменталізм, екстремістська діяльність, тероризм, терористична діяльність, суб'єкти боротьби з тероризмом, загальнодержавна система боротьби з тероризмом в Україні.

Постановка проблеми. В умовах посилення активності різноманітних екстремістських, радикальних та фундаменталістських формувань у світі, в наших реаліях також постає проблема протидії таким явищам як екстремізм, радикалізм та фундаменталізм з метою забезпечення національної безпеки. Особливо актуальним відповідне питання стає в нашій державі в умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації, коли агресор використовує всі можливі інструменти гібридної агресії, у тому числі, спрямовані на радикалізацію суспільства з метою досягнення своїх військово-політичних цілей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізу сутності таких явищ як екстремізм, радикалізм, фундаменталізм та тероризм, а також заходів щодо їх протидії присвячені праці таких науковців: В. Ф. Антипенка, Ю. Б. Ірхи, Б. Д. Леонова, С. Я. Лихова, А. О. Марченко, Н. Г. Маслова, І. М. Рижова, І. В. Ткачова, М. П. Требіна та інших. Їх наукові роботи безумовно мають важливу науково-практичну цінність та є гарним доробком для подальших досліджень у відповідній сфері. У той же час, дослідження проблематики протидії екстремізму, радикалізму та фундаменталізму, зокрема із використанням загальнодержавної системи боротьби з тероризмом в Україні, на сьогодні ще бракує.

Метою статті є концептуальний аналіз понять «екстремізм», «радикалізм» та «фундаменталізм», розгляд основних аспектів прояву цих явищ та визначення основних заходів суб'єктів боротьби з тероризмом щодо їх протидії.

Виклад основного матеріалу. Ефективність протидії тому чи іншому явищу великою мірою залежить від правильного розуміння його сутності. З'ясування сутності фундаменталізму, радикалізму та екстремізму надзвичайно важливе як у теоретичному, так і практичному значеннях. Саме тому, доцільно розглянути відповідні явища перш ніж визначати можливості загальнодержавної системи боротьби з тероризмом в Україні у їх протидії. У сучасному світі поняття «фундаменталізм», «радикалізм» та «екстремізм» переважно асоціюються із порушенням прав і свобод людини та загальноприйнятих норм і цінностей, вчиненням насильства над громадянами, а також тероризмом. Відповідні явища тісно взаємопов'язані між собою та тероризмом.

Термін «фундаменталізм» вперше з'являється на початку ХХ століття, коли представники протестантського руху в Сполучених Штатах Америки видають серію творів «Основи: свідчення істини» (англ. «The Fundamentals: a testimony to the truth»), в яких пропонуються відповіді на актуальні соціальні проблеми з точки зору принципів християнства. Таким чином, терміни «фундаменталізм» та «фундаменталіст» почали використовуватись як назва нового напрямку та його послідовників. Фундаменталісти протистояли розвитку та пропагували повернення до фундаменту християнського віросповідання. Тлумачний словник української мови визначає фундаменталізм як одну із течій у релігії, яка різко виступає проти критичного перегляду усталених понять, відкидають будь-які спроби критики Біблії або її реалістичного тлумачення. Словник також наводить інше визначення, яке трактує фундаменталізм як непримиренне відстоювання яких-небудь принципів, вчень, світоглядів [1].

Історично фундаменталізм виникає в моменти зламу світоглядних систем, коли має місце занепад культурної або релігійної традиції та загострюється протистояння між старим і новим. При цьому неможливість адаптуватися до

нового та бажання повернутися до старого породжує намагання відродити старе, що об'єктивно не є можливим, відтак фундаменталісти завжди прагнуть загальмувати розвиток культури та викликати стагнацію.

На сьогодні, термін «фундаменталізм» використовується переважно для позначення типу віри, що сповідується іншими. У повсякденності це поняття найчастіше застосовується щодо ісламу для позначення притаманних мусульманському середовищу тенденцій та практик, пов'язаних із уявленнями і настановами ісламу. Слід зазначити, що саме ісламський фундаменталізм в сучасному світі є одним із найбільших викликів світській демократії, оскільки його прихильники прагнуть встановлення божественного порядку, який визнають більшість ісламських фундаменталістів, та який фактично є формою тоталітаризму. У контексті цього слушними є твердження М. Марті та С. Епплібі стосовно того, що фундаменталізм містить у собі тоталітарний імпульс [2, с. 824] та загалом є абсолютистським за своєю природою [3, с. 20].

Варто звернути увагу, що починаючи з 90-х років минулого століття ідеї фундаменталізму стають яскраво вираженими в російському православ'ї (ортодоксизм). На сьогодні риси фундаменталізму притаманні повною мірою усьому російському православ'ю. Об'єктом критики в даному випадку виступає лібералізм у будь-яких його проявах (демократія, права і свободи людини, ринкова економіка тощо). Таке підґрунтя породжує гострі форми антизахідних настроїв, коли під ціннісними символами Європи подається лише «лібералізм як ідеологія індивідуального егоїзму та суспільство споживання як наслідок торжества індивідуалізму». Російська православна церква активно намагається адаптувати принцип дотримання прав людини до ідеї «православної цивілізації». З цією метою поняття прав особи замінюється поняттям прав «православних», «атеїстів», «мусульман», «руських» тощо [4].

Серед характерних складових ідеології фундаменталізму в російському православ'ї можна виділити: жорстку ретроспективність світогляду; використання термінології «Свята Русь» (як осередка добра у світі) та «православний народ» (як російського народу, який безпосередньо виражає ідею Бога та виконує важливу релігійну місію); бажання відновити російську імперію; просування ідеї православного патріотизму; створення та використання образу «ворога»; жорстка антизахідна риторика; протистояння будь-яким проявам лібералізму.

Загалом, релігійний фундаменталізм є глобальним феноменом. Т. Бассам наголошує, що використання релігії в політичних цілях спостерігається в усіх основних релігіях світу таких як індуїзм, буддизм, конфуціанство, християнство та іудаїзм [3, с. 20].

Фундаменталізм надає вірі ідеологічний характер, спонукає людей об'єднуватись проти прибічників інших віросповідань або безвірних, призводить до відокремлення фундаменталістів від тих, хто не підтримує їхні ідеї. Переважно прибічниками релігійного фундаменталізму стають люди низького соціального положення з поганим рівнем освіти, люди похилого віку, молоді люди, які не визначились із чіткою життєвою позицією. Поширеною ознакою фундаменталістів є безсумнівна віра в те, що вони живуть в особливий час, який вимагає відступу від загальноприйнятих норм і цінностей громадянського суспільства, що «дає їм

право» виходити за рамки миру та вдаватися до насилля. Як зазначає О. І. Предко, віра безпосередньо пов'язана з діями, які є її ефективним вираженням [5]. Саме тому, коли фундаменталісти переходять від роздумів і віри до безпосередніх дій, зокрема радикальних, з метою ствердження за допомогою сили своїх фундаменталістських ідей, виникає тероризм.

Термін «радикалізм» (англ. radicalism, від лат. radix – коріння) з'явився в Англії на перетині XVIII-XIX століть. Слово «радикали» використовувалось для позначення прибічників рішучого розриву з минулим і докорінних змін у європейських державах за прикладом Франції [6, с. 21]. Сьогодні прийнято вважати, що радикали – це прихильники крайніх заходів та рішучих дій. У свою чергу, під радикалізмом розуміється світогляд і політика радикалів; обстоювання і застосування радикальних, зокрема політичних, заходів у розв'язанні питань теорії і практики [7]. Н. Г. Маслова за результатами ґрунтовного дослідження визначає радикалізм як узагальнюючу категорію, яка відображає прагнення до докорінних змін, охоплює ідеологічні цілі й засоби їх досягнення [8].

Радикалізму притаманні дві основні складові. Перша складова – це спрямованість на кардинальну (докорінну) трансформацію існуючих суспільних відносин та правопорядку. Друга – схильність до вжиття рішучих і кардинальних заходів та методів перетворення (використання насильницьких засобів). До джерел виникнення радикалізму можна віднести складне соціально-економічне і політичне середовище, ідеологічні уявлення, духовні чинники, екологічні та техногенні загрози, соціально-психологічні установки та характеристики особистості поведінки тощо. Радикалізм також виникає внаслідок неможливості змінити дійсний стан справ демократичними методами, відсутністю засобів для висловлення невдоволення та небажанням представників державної влади врахувати таке невдоволення [9].

Сучасному радикалізму як способу мислення та моделі поведінки притаманні: усвідомлення неминучості використання кардинальних та насильницьких засобів для перетворення існуючих суспільних відносин та правопорядку; жорстке виконання вимог певної доктрини (фундаменталізм); схильність до ідеї побудови соціуму, позбавленого основних видів соціального зла. Також радикалізм характеризується доведенням до абсолюту простих рішень з метою вирішення складних соціальних, економічних, політичних, релігійних, етнічних, екологічних та інших питань, виправданням насильства як швидкого та дієвого інструменту у вирішенні цих питань, неприйнятністю жодних компромісів.

На сьогодні виділяють два основних види радикалізму: соціальний і політичний. При соціальному радикалізмі інтереси певної соціальної групи ставляться вище інтересів усього суспільства. Серед видів соціального радикалізму можна виокремити расизм, етнічний радикалізм, фемінізм, релігійний радикалізм, екологізм, рухи ЛГБТ-спільноти та молодіжних субкультур тощо. Найбільш небезпечними серед означених видів соціального радикалізму є релігійний та етнічний. Їх характерними ознаками є схильність до найбільш крайніх уявлень і засобів у теорії та практиці міжконфесійних і міжетнічних відносин. Прибічники релігійного та етнічного радикалізму захищаючи права та інтереси певної нації (етнічної групи) або релігії відкрито нехтують правами представників інших. Ідеологією таких радикалів є фундаменталізм,

агресивний націоналізм, шовінізм та ксенофобія. Враховуючи розповсюдженість етнічних конфліктів у світі саме етнічний радикалізм можна вважати одним із найпоширеніших видів радикалізму на сьогоднішній день. Переважно головною метою етнічних радикалів є створення самостійного державного утворення. Релігійний радикалізм також доволі поширений в сучасному світі. Для нього характерна нетерпимість до інакодумства, цілковита впевненість у власній винятковості та перевазі над іншими, схильність до крайніх тлумачень віровчень та способів розповсюдження ідей і досягнення своїх цілей.

Політичний радикалізм, на відміну від соціального, передбачає боротьбу за владу. При цьому з метою досягнення політичних цілей радикальна діяльність ґрунтується на застосуванні насильства (репресії, тероризму тощо). У політичному радикалізмі виділяють лівий та правий радикалізм. До лівих радикалів відносяться особи та їх групи (зокрема політичні), що притримуються крайніх комуністичних поглядів. Для цього виду радикалізму також характерне дотримання принципів інтернаціоналізму, класовості, антикапіталізму, антиімперіалізму та революціонізму. У свою чергу, правий радикалізм ґрунтується на ідеологіях авторитаризму, націоналізму, расизму, шовінізму, фашизму та ксенофобії.

Радикалізм доволі поширений у сучасному світі, він може виступати невід'ємною складовою соціально-політичного життя багатьох країн та нерідко використовується владою в умовах соціально-політичних криз для вирішення актуальних проблем. Радикалізму притаманне постійне перетворення, прийняття нових форм і видів.

На сьогодні існує безліч визначень терміну «екстремізм». Найчастіше він асоціюється із поняттями «радикалізм», «фундаменталізм», «тероризм» «націоналізм», «расизм» тощо. Термін «екстремізм» (від лат. *extremus* – кінець, край, межа) походить з політології та означає ідеологію і практику крайніх заходів, крайність певних поглядів і вчинків. Відповідно під екстремістськими діями розуміються дії, які передбачають найбільш крайні, радикальні способи та методи вирішення соціальних проблем. Великий тлумачний словник сучасної української мови визначає екстремізм як прихильність до крайніх поглядів і заходів (переважно у політиці) [10].

Досліджуючи питання розуміння поняття екстремізму, доцільно звернутися до законодавства іноземних держав. Як приклад, законодавство США не містить загальноприйнятого визначення екстремізму. Водночас, у цій країні до екстремістів прийнято відносити терористів та інших осіб, які вчиняють злочини під впливом ненависті до осіб іншої раси, національності, релігії, політичних переконань, статі, сексуальної орієнтації тощо. Слід звернути увагу, що питання розуміння екстремізму ускладнене тим, що законодавство різних держав має власну специфіку стосовно визначення цього поняття. Так, Ю. Б. Ірха зазначає, що у світі не існує універсального, закріпленого у законодавстві визначення екстремізму, яке охоплювало б усі його прояви та давало б можливість органам державної влади певної країни звертатися до міжнародної спільноти про всебічну підтримку у протидії екстремістській діяльності на її території чи поза нею [11].

Дійсно, проаналізувавши низку міжнародних правових документів, зокрема таких міжнародних міждержавних організацій як ООН, Європейський Союз та

Рада Європи, можна зробити висновок про відсутність у них визначення поняття «екстремізм». Проте, деякою мірою цю прогалину усунула Шанхайська конвенція про боротьбу з тероризмом, сепаратизмом і екстремізмом від 15 червня 2001 року, відповідно до якої екстремізм – це діяння, яке спрямоване на захоплення влади або її утримання насильницькими методами, на зміну конституційного ладу держави за допомогою насильства, а так само насильницьке посягання на громадську безпеку, в тому числі, організація у вищевказаних цілях незаконних збройних формувань або участь у них, і переслідуються у кримінальному порядку відповідно до національного законодавства [12]. У 2017 році відповідне поняття було доповнено шляхом включення до нього ідеології та практики, спрямованих на вирішення політичних, соціальних, расових, національних і релігійних конфліктів шляхом насильницьких та інших антиконституційних дій. Принагідно зазначити, що наша держава не є стороною згаданої Конвенції.

На сьогодні, законодавство України не містить визначення екстремізму та похідних від нього понять. При цьому неодноразово робилися спроби удосконалити національне законодавство у відповідній сфері.

Як приклад, розроблений ще у 2006 році Службою безпеки України проект Закону України «Про організаційно-правові основи протидії екстремізму» не підтримано Міністерством юстиції України через відсутність об'єктивної можливості ідентифікувати певну діяльність як екстремізм через велику кількість тлумачень цього поняття. Загалом на розгляд Верховної Ради України вносилися низка законопроектів (№ 3618 від 15 січня 2009 року, № 5247 від 20 жовтня 2009 року, № 5247-1 від 12 листопада 2009 р., № 5276 від 26 жовтня 2009 р., № 4189 від 7 грудня 2009 р., № 4745 від 11 березня 2010 р., № 4745-1 від 19 березня 2010 р., № 8149 від 22 лютого 2011 р. тощо), спрямованих на криміналізацію екстремізму. Водночас, жоден із вказаних законопроектів не був прийнятий. Як зазначено у висновку Головного науково-експертного управління Верховної Ради України на проект Закону України «Про протидію екстремізму» реєстр. № 9156 від 15 вересня 2011 р., основною правовою проблемою при застосуванні положень, запропонованих у відповідних законопроектах, є відсутність сталого розуміння таких надто оціночних понять, як «екстремізм», «ксенофобія», «фундаменталізм», «нацизм», «фашизм» тощо. Пояснюється це тим, що загальноприйнятого визначення екстремізму на сьогодні не існує, як не існує й однозначного визначення його ознак, оскільки воно є занадто неоднозначним, відтак, складно назвати ознаки, які б без протиріч характеризували це поняття [13].

Також фахівцями Міністерства юстиції України з приводу визначення поняття «екстремізм» ще у 2012 році було зазначено, що воно має надто велику кількість тлумачень, що не дає змогу чітко визначити на рівні законодавства певну поведінку, як екстремістську. При цьому члени спеціально утвореної Кабінетом Міністрів України робочої групи з питань визначення правових засад запобігання екстремізму дійшли висновку, що відсутність у національному законодавстві відповідного поняття не заважає здійснювати боротьбу із екстремізмом в нашій державі.

Дійсно, на сьогоднішній день, протиправні діяння, які можна розцінювати як екстремізм або екстремістську діяльність, вже передбачені у якості злочинів

(визначені статтями Кримінального кодексу України 109 (дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади), 110 (посягання на територіальну цілісність і недоторканність України), 113 (диверсія), 161 (порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної, регіональної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками), 258 (терористичний акт), 258-1 (втягнення у вчинення терористичного акту), 258-2 (публічні заклики до вчинення терористичного акту), 258-3 (створення терористичної групи чи терористичної організації), 258-4 (сприяння вчиненню терористичного акту, проходження навчання тероризму), 258-5 (фінансування тероризму), 258-6 (перетинання державного кордону з терористичною метою), 260 (створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань) та ін.), про що також зазначено у згаданому висновку Головного науково-експертного управління Верховної Ради України [13].

Спробу співвідношення понять «тероризм», «екстремізм» та «радикалізм» зробив В. П. Галицький, який зазначив, що екстремізм – це вихідне поняття від радикалізму в ідеології, політиці, релігії, націоналізмі; радикальне сприйняття довколишнього середовища. Тероризм – це практика застосування крайніх форм насильства проти громадян для досягнення певних політичних цілей. При цьому усі ці три поняття мають політичну мету, що відмежовує їх від інших злочинних діянь [14, с. 52].

Переважає більшість дослідників у відповідній сфері схиляються до думки, що саме тероризм виступає найбільш небезпечною формою прояву екстремізму. Зокрема, у правозастосовній практиці деякі екстремістські діяння кваліфікуються саме як терористичний акт. З огляду на зазначене, загальнодержавна система боротьби з тероризмом в Україні відіграє надважливу роль у боротьбі з такими небезпечними явищами як екстремізм, радикалізм та фундаменталізм в нашій державі.

Перелік суб'єктів боротьби з тероризмом визначено статтею 4 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» [15]. Серед відповідних державних органів варто виокремити Службу безпеки України, Міністерство внутрішніх справ України та Національну поліцію України, підрозділи яких в межах компетенції безпосередньо здійснюють оперативну роботу з протидії тероризму, як однієї із найнебезпечніших форм екстремізму. При цьому слід звернути увагу, що Закон України «Про боротьбу з тероризмом» визначає боротьбу з тероризмом не лише як діяльність щодо виявлення, припинення та мінімізації наслідків терористичної діяльності, але й щодо її запобігання, а до основних принципів боротьби з тероризмом відносить, зокрема принцип комплексного використання правових, політичних, соціально-економічних, інформаційно-пропагандистських та інших можливостей, а також пріоритетності попереджувальних заходів [15]. Крім цього, Положення про єдину державну систему запобігання, реагування і припинення терористичних актів та мінімізації їх наслідків, затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 18.02.2016 р. № 92, до завдань єдиної державної системи запобігання, реагування і припинення терористичних актів та мінімізації їх наслідків відносить запобігання терористичній діяльності, у тому числі, забезпечення своєчасності виявлення та усунення причин і умов, що сприяють

вчиненню терористичних актів [16]. Фактично відповідні заходи із запобігання терористичній діяльності, виявлення та усунення причин і умов, що сприяють вчиненню терористичних актів можна розцінювати як діяльність із протидії таким явищам як фундаменталізм, радикалізм та екстремізм. Така діяльність здійснюється суб'єктами боротьби з тероризмом у межах своєї компетенції, визначеної законами та виданими на їх основі іншими нормативно-правовими актами.

Проаналізувавши відповідні нормативно-правові акти можна визначити такі основні заходи, які вживаються суб'єктами боротьби з тероризмом з метою протидії проявам фундаменталізму, радикалізму та екстремізму: здійснення захисту конституційного ладу України, цілісності її території від спроб зміни насильницьким шляхом, забезпечення охорони органів державної влади; забезпечення і підтримання громадської безпеки та охорони громадського порядку; контроль за переміщенням (в'їздом/виїздом) організацій, груп та їх членів, що підозрюються у здійсненні екстремістської діяльності (використання радикальних заходів та методів тощо); контроль за ввезенням (протидія незаконному переміщенню) зброї, вибухових пристроїв, отруйних, радіоактивних речовин тощо; протидія незаконній міграції, незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів, що може бути використано для здійснення екстремістської діяльності; контроль за надходженнями фінансової та матеріальної допомоги від організацій та фондів, які можуть підтримувати екстремістську діяльність (діяльність радикальних груп тощо); недопущення під час проведення масових заходів закликів до захоплення влади, насильницької зміни конституційного ладу і цілісності держави, розпалювання національної, класової, соціальної, расової, релігійної та іншої ворожнечі, до пропаганди радикалізму, екстремізму, тероризму, сепаратизму; висвітлення у ЗМІ інформації, спрямованої на формування толерантного суспільства, негативного ставлення до будь-яких форм і проявів радикалізму та екстремізму, зниження соціальної напруги, гарантування свободи совісті та віросповідання.

Висновки і пропозиції. Не дивлячись на те, що «екстремізм», «радикалізм» та «фундаменталізм» не врегульовані в законодавстві України, відповідальність за них, передбачена чинними кримінально-правовими нормами. Враховуючи, що деякі екстремістські діяння кваліфікуються у правозастосовній практиці як терористичний акт, а також те, що саме тероризм є найнебезпечнішою формою прояву екстремізму, загальнодержавна система боротьби з тероризмом в Україні займає вагомую роль у протидії екстремізму, радикалізму та фундаменталізму в нашій державі. При цьому можливості суб'єктів боротьби з тероризмом у протидії цим явищам виходять із законодавчо визначених повноважень відповідних державних органів щодо протидії терористичній діяльності та включають в себе як безпосередні заходи із боротьби з екстремістами та радикалами, так і профілактичні (попереджувальні) заходи, які спрямовані запобігти проявам фундаменталізму, радикалізму та екстремізму, їх розповсюдженню та набуттю форм тероризму.

Отже, доцільним є можливість удосконалення законодавства у сфері боротьби з тероризмом в Україні з метою підвищення рівня функціонування загальнодержавної системи боротьби з тероризмом в Україні щодо протидії екстремізму, радикалізму та фундаменталізму.

Список використаної літератури

1. Тлумачний словник української мови. URL: <https://slovnnyk.ua/index.php?swrd=фундаменталізм> (дата звернення: 06.10.2024).
2. The Fundamentalism Project / M. E. Marty, R. S. Appleby (eds.). Chicago: University of Chicago Press, 1991. Vol. 1. 872 p.
3. Bassam T. The Challenge of Fundamentalism: Political Islam and the New World Disorder. Berkeley : University of California Press, 1998. 262 p.
4. Марченко А. О. Релігійний фундаменталізм і права людини: ідея та сучасна практика. СОФІЯ. Гуманітарно-релігієзнавчий вісник. 2022. № 1(19). С. 27-32.
5. Предко О. І. Релігійний досвід: особистісно-екзистенційна сутність. Альманах. Філософські проблеми гуманітарних наук. 2016. № 25. С. 40-45.
6. Мустафін О. Р. Справжня історія пізнього нового часу. Харків: Фоліо, 2017. С. 432.
7. Словник української мови. Академічний тлумачний словник: у 11 т. Т. 8 / В. М. Білоноженко, В. В. Жайворонок, В. П. Забеліна, Ш. Г. Кренцель та ін.; за ред. В. О. Винник, Л. О. Родіної, Т. К. Черторизької; голов. ред. І. К. Білодід; Інститут мовознавства АН УРСР. Київ: Наукова думка, 1977. С. 28.
8. Маслова Н. Г. Протидія кримінальному радикалізму в Україні: монографія. Харків: Діса плюс, 2020. С. 10.
9. Требін М. П. Радикалізм у сучасному світі: соціально-політичний аналіз. Вісник Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. 2019. № 4 (43). С. 118-132.
10. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ: Ірпінь: ВТФ Перун, 2005. С. 342.
11. Ірха Ю. Б. Використання екстремістами мережі Інтернет: правові проблеми виявлення та протидії в Україні. Інформація і право. 2015. № 3. С. 58.
12. Shanghai Convention on Combating Terrorism, Separatism and Extremism. URL: <https://www.refworld.org/legal/agreements/radar/2001/en/66812> (дата звернення: 23.10.2024).
13. Висновок Головного науково-експертного управління Верховної Ради України на проект Закону України «Про протидію екстремізму» реєстр. № 9156 від 15 вересня 2011 року. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=41152 (дата звернення: 24.10.2020).
14. Галицький В. П. Ідеологія екстремізму і тероризму та її вплив на деструктивну поведінку молоді. OBSERVER. 2010. № 12. С. 13-15.
15. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20 березня 2003 року № 638-IV. Офіційний вебсайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text> (дата звернення: 25.10.2024).
16. Про затвердження Положення про єдину державну систему запобігання, реагування і припинення терористичних актів та мінімізації їх наслідків: Постанова Кабінету Міністрів України від 18 лютого 2016 року № 92. Офіційний вебсайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/92-2016-%D0%BF#Text> (дата звернення: 25.10.2024).

References

1. Explanatory Dictionary of the Ukrainian Language. URL: <https://slovnnyk.ua/index.php?swrd=фундаменталізм> [in Ukrainian].
2. Marty M. E., Appleby R. S. (1991). The Fundamentalism Project. Chicago: University of Chicago Press. Vol. 1. P. 872.
3. Bassam T. (1998). The Challenge of Fundamentalism: Political Islam and the New World Disorder. Berkeley: University of California Press, p. 262 [in Ukrainian].
4. Marchenko A. O. (2022). Religious fundamentalism and human rights: idea and modern practice. Humanitarian and Religious Studies Bulletin. № 1 (19). p. 27-32 [in Ukrainian].
5. Predko O. I. (2016). Religious experience: personal and existential essence. Almanac. Philosophical problems of the humanities. № 25. p. 40-45 [in Ukrainian].
6. Mustafin O. R. (2017). True history of the late modern period. Kharkiv: Folio. p. 432.
7. Dictionary of the Ukrainian language. Academic explanatory dictionary: in 11 volumes.

- Vol. 8 / V. M. Bilonozhenko, V. V. Zhayvoronok, V. P. Zabelina, S. G. Krenzel and others; edited by V. O. Vynnyk, L. O. Rodina, T. K. Chertoryzka; chief editor I. K. Bilodid; Institute of Linguistics of the Academy of Sciences of the USSR. Kyiv: Naukova Dumka, 1977. p. 28 [in Ukrainian].
8. Maslova N. G. (2020). Countering criminal radicalism in Ukraine: a monograph. Kharkiv: Dysa Plus [in Ukrainian].
 9. Trebin M. P. (2019). Radicalism in the modern world: socio-political analysis. Bulletin of the Yaroslav Mudryi National Law University. № 4 (43) [in Ukrainian].
 10. Busel V. T. (2005). A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language Kyiv [in Ukrainian].
 11. Irkha Yu. B. (2015). Use of the Internet by extremists: legal problems of detection and counteraction in Ukraine. Information and law. № 3 [in Ukrainian].
 12. Shanghai Convention on Combating Terrorism, Separatism and Extremism. URL: <https://www.refworld.org/legal/agreements/radar/2001/en/66812>.
 13. Opinion of the Main Scientific and Expert Department of the Verkhovna Rada of Ukraine on the Draft Law of Ukraine “On Countering Extremism” № 9156 of September 15, 2011. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=41152 [in Ukrainian].
 14. Galitsky V. P. (2010). Ideology of extremism and terrorism and its impact on destructive behaviour of youth. OBSERVER. № 12 [in Ukrainian].
 15. On the fight against terrorism: Law of Ukraine № 638 of March 20, 2003. Official website of Supreme Council of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15#Text> [in Ukrainian].
 16. On Approval of the Regulation on the Unified State System of Prevention, Response and Suppression of Terrorist Acts and Minimisation of Their Consequences: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine № 92 of February 18, 2016. Official website of Supreme Council of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/92-2016-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

Стаття надійшла 01.11.2024 р.

O. O. Kozenko, PhD in Law, Candidate for the Degree of Doctor of Laws
 Scientific Laboratory of the Scientific and Organisational Centre
 of the National Academy of the Security Service of Ukraine
 22 Mykhaila Maksymovycha St, Kyiv, 03022, Ukraine
 e-mail: kozenko.lawyer@ukr.net
 ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-7619-484X>

I. V. Tkachov, PhD in Law, Candidate for the Degree of Doctor of Laws
 Scientific Laboratory of the Scientific and Organisational Centre
 of the National Academy of the Security Service of Ukraine
 22 Mykhaila Maksymovycha St, Kyiv, 03022, Ukraine
 e-mail: tin_75@ukr.net
 ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-2173-1921>

THE CAPABILITIES OF THE NATIONAL COUNTER-TERRORISM SYSTEM IN UKRAINE TO COUNTER EXTREMISM, RADICALISM AND FUNDAMENTALISM

Summary

The article is devoted to the study of the concepts of “extremism”, “radicalism” and “fundamentalism”, and examines the main aspects of these phenomena and identifies the possibilities of their counteraction in the functioning of the national system of combating terrorism.

These crimes are closely interrelated and can manifest themselves in various forms. The actualisation of certain forms depends on the specific historical, social and political conditions and challenges facing the country and society. The problem of combating these crimes in modern society is complex and closely related to the problems of public and national security. Since the military aggression of the Russian Federation has caused many threats and challenges for our country, the chosen research topic requires a comprehensive analysis in order to find new ways to overcome them.

The article analyses the state of the terminological and conceptual apparatus of “extremism”, “radicalism” and “fundamentalism” in terms of socio-philosophical and historical content.

The author also makes a comparative analysis of national and international legislation and highlights the problems of law enforcement practice in relation to these crimes.

It is established that in order to increase the level of efficiency of the national counter-terrorism system in Ukraine, it is necessary to consider the possibility of eliminating the gaps in the Ukrainian counter-terrorism legislation on countering extremism, radicalism and fundamentalism.

In the conditions of increased activity of various extremist, radical and fundamentalist formations in the world, in our realities there is also the problem of countering such phenomena as extremism, radicalism and fundamentalism in order to ensure national security. The relevant question becomes especially relevant in our country in the conditions of full-scale armed aggression of the Russian Federation, when the aggressor uses all possible tools of hybrid aggression, including those aimed at radicalizing society in order to achieve its military and political goals.

Keywords: extremism, radicalism, fundamentalism, extremist activity, terrorism, terrorist activity, subjects of the fight against terrorism, national system of combating terrorism in Ukraine.